

Vidurini amži poetas Machaut Lietuvoj

Antanas Vaiulaitis

Tasai metas, kai iš vairi krikšioniškiosios Europos viet žmonis jo kariauti su pagonimis lietuviais, paliko žymi ne tik karo žygiuose, ne tik kronikose ir istorijoje, bet šen ten ir an laik grožinį literat roj. Antai didysis angl poetas Chauceris, mirs 1400 m., savo „Kenterberio pasakojimuose“ rašo, jog jo riteris, kuris kovs su maurais Grenadoje, pats Aleksandrij ir dar eilje kit žemi savo kardu ir ietimi pasižymjo, taip pat „In Lettow hadde he reysed and in Ruce“ — buvo nukeliavęs Lietuv ir Rusij. Garsusis angl rašytojas iš tolo girdjo apie mūsų šalį, su jos vardu jis bus susidūręs per savo diplomatinę tarnybą. O prancūz literat ramums duoda žmogų, taip pat stambiano laikmečio poetą, kuris pats savo pda yra stovįs mūsų lygumose ir mūsų giriuose.

Tai Guillaume de Machaut. Gim jis apie 1300 metus: vadinasi, kai gražiausias vidurini amži literat ros klestėjimas buvo baigsis. XII amžiaus antroji pusė, kuri Sorbonos profesorius G. Cohen vadina prancūz vidurini amži literat ros aukso amžiumi¹, net antru renesansu², ir XIII amžius, to paties profesoriaus pramintas didžiuoju — buvo jau praeities dalykas. Stiprieji laikai jau buvo dingę. Gyvenimas ir literat rasuko menk jimo link tada, kai augo ir gyveno mūsų poetas. Tikrį vidurini amži jau nėra — esama pereinamojo laiko renesanso. Feodalin dvasiairsta ir menkėja, josios principai išsenka ir žlunga. Feodalizmas jau neturi nei savo Rolandą, nei kit didvyrių. prantama tušius ir gražius žodžius, brangius drabužius, puošnias šventes, — ir tai paskui atsimuša literat roje.

Antras vidurini amži pagrindas, — Bažnyčia, — taip pat buvo patekusi blogesnes dienas: vairios schizmos, popiežių ginai, kardinolų ir vyskupų prabanga ir ambicijos ard disciplinos dvasi, paskirus tikinuosius ved prie individualizmo ir nepasitik jimo savo ganytojais. Bažnyčios galyb pamažu savo rankas suima karaliai, prie kurių vis labiau sigali miesteliniai.

¹ Žr. Chrétien de Troyes, 16 psl.

² Žr. G. Cohen, Miracle de Théophile, Conferencia 193-7.

Pagreitindamas feodalin s visuomen s irim , 1348 m. juodasis maras sunaikina tre i j dal vis to meto gyventoj , gi šimtmetis karas, pilieliniai karai, visokios kitos rykšt s žudo senas formas, stumia neaiškum ir neapsisprendim .

Literat ra neatsilieka nuo savo krašto gyvenimo. Ji taip pat eiz ja ir išsenka. Jos dvasia sausa. Jau n ra toki šauni trubad r , kaip Jaufre Rudei, Bertrand de Ventadorn ar Peire Cardenal, arba didži j epik , kaip Chrétien de Troyes ar „Rož s romano“ autori . Vis d lto negal tume pasakyti, kad XIV ir iš dalies XV amžiuje tr ko k r j ir veikal . Bet tik štai koks skirtumas tarp ankstesni šimtme i ir to meto. Kaip sako Gaston Paris, XI ir XII a. poezija buvo myl te mylima, bet ne kaip išmislinga ir tuš ia pramoga elegantiškai visuomenei, ne kaip literat b relio visoki eksperimentai, bet kaip žavesys, užb rimas, carmen, kuri tave išvaduoja iš kasdieninio gyvenimo sielvarto ir menkyst s³. Kaip religija, kaip mokslai, taip ir gyvenimas tada buvo poetiškas. „Gyvenimas ir poezija tolydžio susiliedavo“⁴. To jau n ra XIV amžiuje, nes dabar literat ra atsiskiria nuo gyvosios gyvenimo srov s, ia besirpindama vien tik forma, ia besistengdama nusakyti jau nuvytusius jausmus ir išgyvenimus. Veltui norima atsigaivinti, griebiantis simboli , alegorij ir knyginį atsiminim . Kad b t pridengtas turinio banalumas, bus be galo rafinuojama forma, bus mechaniškai ligi nes mon s taikomos taisykl s⁵. O t taisykli tada b ta labai daug. Nustatomos k riniamis pastovios formos, kaip rondeau, balad , virelai, chant royal. Poetai randa malonumo, iš šit taisykli kombinuodami visokius pritaikymus — ir juo praktikoj pasirodo sunkiau, juo manoma pasiekti didesn tobulum ⁶. Visas tas poezijos aparatas buvo pavadintas retorikos vardu.

Šitos naujos retorikos ved jas kaip tik ir buvo m s Guillaume de Machaut. Ta iau šalia technini eksperiment jo poezijoje, o be to dar — ir E. Deschamps, Charles d'Orléans veikaluose kartais randama ir gai vumo bei nuoširdumo, kuris leidžia ir šiandien kalb ti apie tuometinį poezij . Ir nuostabus laiko veikimas: juk amžininkai t pat Machaut laik pa iu didžiuoju poetu, iš jo mok si toki vyrai, kaip Chauceris⁷, o k besakyti apie pranc zus: Deschamps j vadina kilniu poetu, kurio mirtis „buvo žiaurus gedulas poezijai ir muzikai“⁸. Tas Machaut garsas visai suprantamas. Kaip sako V. Chichmaref, jis pirmas, — ir tai kuo aiškiausiu b du, — savo k ryboje suima naujas poetines šiaur s Pranc zijos tendencijas. D l to amžininkai j ir laik reformatorium. Machaut kiaurai savo gady-

³ G. Paris, *La Poésie du Moyen Age*, 3 éd., 28 psi.

⁴ Ten pat, 20.

⁵ Žr. Bossuat, *Poésie lyrique au Moyen Age*, 84 psi.

⁶ Žr. Lanson, *Histoire de la littérature française*, 20-e éd., 147 psi.

⁷ Žr. Chaucer, par E. Legouis, 17 psi.

⁸ Žr. Chichmaref, *G. de Machaut*, LXVIII.

nei charakteringas asmuo — ir tai gal sp jimas, kaip poetui nedera skristi vien tik savo laiko sparnais.

Guillaume de Machaut paliko lyrikos ir epini veikal . Jo lyrik 1909 m. išleido Petrapilio prof. V. Chichmaref (sk. Sišmaref), o epinius dalykus išspausdino Tarbé pereito amžiaus vidury. Mums jis ia domus kaip tik iš savo epo, ir gaila, kad jo nebuvo galima tuo tarpu gauti; teko tenkintis tuo, kad Chichmaref savo leidinio žangoje pacitavo tas Machaut ištraukas, kurios lie ia Lietuv . Reikia pasitenkinti tomis istorin mis žiniomis ir aiškinimais, kurie duodami profesoriaus Chichmaref, t aiški nim , be kitko, gavusio iš prof. E. Volterio.

Tad pasiklauskim: kaipgi Guillaume de Machaut gal jo patekti Lietuv ? Apie 1323 metus jis stojo tarnauti ekijos karaliui Jonui Luksemburgie iui. Kaip jis karaliaus dvare gavo viet , pasilieka neaišku. Nuo Otokaro II († 1278) laik santykiai tarp ekijos ir kryžiuo i ordino buvo geri ir bi iuliški. Asmeniniai Jono Luksemburgie io santykiai su ordino didžiuoju magistru, abiej prisivengimas lenk dar labiau suglaud ek dvar su ordinu. Kai didysis magistras Verneris iš Jono Luksemburgie io papraš paramos, šis tuojau atsiliep ano bals . 1328 m. gruodžio 6 dien jis išvyksta iš Prahos „cum magna multitudine bellatorum“ ir nuskuba prie Vislos krant . 1329 m. sausio 1 d. jis jau buvo Torne, iš kur, laikinai susitar s su lenkais, per Karaliau i pasiek Ragain : š vard Machaut mini „Aleksandrijos pa mime“ („Prise d'Alexandrie“ — Ragenite). Persik l s per Nemun , ek karalius siskverb dabartin Raseini apskrit . Pirmosiomis vasario dienomis jis apgul , kronikinink užrašymu tariant, Medewagen pil — Medv gal . Tais metais žiemos b ta šaltos, pelk s ir up s gul jo po ledu, kariuomenei žengti nebuvo joki kli i , tad nebuvo sunku brautis krašto gilum . Bet ek karaliui teko susidurti su smarkiu lietuvi pasipriešinimu. Medv galis gyn si taip atspariai, jog Verneris t ž s žad jo išžudyti visus gyventojus. Ta iau, piliai pasidavus, didysis magistras, Jono Luksemburgie io prašomas, atsisak nuo savo keršto.

Machaut sako, kad po Medv galio pilies pasidavimo buvo pakrikštyta 6000 netik li . Kronikininkai t skai i sumažina ligi 3000. Poetas savo veikale „Draugo parama“ (Confort d'Ami), parašytame 1357 m. Navaros karaliaus Karolio atminimui, apie t žyg kalba taip:

Chrestienner fist en une ville
De mescreans plus de vj mille
Li lieus a voit non Medovagle⁹.
Ne tenez pas que ce soit fable,
Qu'encor prist il iij fortresses
Qui dou païs furent maistresses,
Xedeystain¹⁰ et Gedemine,

⁹ var. Medoagle.

¹⁰ var. Tedeysten, c'est Deicten.

Geguse¹¹, Aukahain¹², et si ne
 Demoura là homme ne femme
 Qui ne perdist le corps et l'ame,
 Ne riens qui demourast en vie
 Malgré le Can de Tartarie
 A qui Lectoe est tributaire.

Geguse bene bus Gegužkalis netoli šioj ištraukoj minimo Medv galio. Aukahain grei iausiai yra Aukaimis, kuris bemaž sutampa su šiandienine Skaudvile. Gedemine bus Castrum Gedemini ar Gedeminen hus — kairiojoj Minijos pus j. Machaut užrašyto Xedeysten n ra pasisek identifiukuoti.

Tad pirmas žygis Lietuv buvo laimingas, „neži rint totori chano, kuriam Lietuva moka duokl“. Nieko nuostabaus, kad Machaut ir amžininkai Lietuv laiko chano vasalu: Gediminas oficialiai sau skyr si ir Rusijos kunigaikš io titul , gi Rusijos kunigaikš iai tuo metu Aukso ordai neš duokl .

Šis žygis buvo nutrauktas, kai Jonas Luksemburgietis sužinojo, kad lenkai sulauž sutart ir traukia Kulmo link. Kovo 12 d. ek karalius jau buvo Torne, o netrukus šiaurin je dalyje Lenkijos apsupo Dobrin .

Machaut kalba dar apie du Jono Luksemburgie io žygius Lietuv : tai buvo 1336-37 ir 1345 m., bet abu kartus nelabai s kmingai. Apie vien ir antr žyg poetas užsimena tik neaiškiai, tad sunku susivokti, ar juose dalyvavo jis ar ne. ek karalius Jonas Luksemburgietis žuvo 1346 m. m šyje prie Crécy, Pranc zijoje: kov si jis ten, nors buvo aklas, o aki lig buvo gav s per antr žyg Lietuv . Guillaume de Machaut akyse jis buvo ideali asmenyb . Tad „Draugo paramoje“ prisimena j Machaut su savo paties išgyventomis dienomis. Tame veikale, kurio lapuose randam kalbant ir apie m s žem , esama daug bendr viet , kuri anais laikais panašaus žanro raštuose netr kdavo; yra ten ir patarim , kaip ginti miestus, apie reikal pasigail ti nugal t j , apie atsargum kaimyn atžvilgiu ... Paskui v l gr žtama prie praeities vyki .

Machaut paliko ir daugiau epini veikal , bet jie m s nelie ia. Šalia poezijos jis mezg šveln tinkl aplink daili j Peronelle d'Armentières; tada jis tur jo apie šešiasdešimt met , sirgo podagra ir buvo viena akim aklas. Kantriai ir meiliai jis aud savo audim , ligi jaunoji Peronelle neištv r prieš vis poeto fantazij : ji ištek jo... Machaut teliko vienas dalykas — dvasios bi iulyst ir eil s.

Mir jis 1377 m.

XV a. išleistos „Antrosios retorikos taisykl s“ j vadina didžiuoju nauj form retorik . Ši dien literat ros istorikas G. Lanson sako jo 80 000

¹¹ var. Eguse.

¹² var. Aukahain.

eilu i nerand s poezijos n gr delio. Kiti literat ros istorikai n ra to-
kie griežti. Visa tai rodo vien dalyk : Machaut kaip poetas buvo didelis
ir svarbus tik savo laikams. Jo asmuo dar viena mums kalba: kaip ne-
lauktai kartais prasideda taut santykiai ir pažintys, ir pro sen met
dulkes tarpais iš tolimo krašto išgirstam bals , nors ir trumpai, praby-
lant apie m s žem .